

TUDÓSÍTÁSOK, HÍREK

SCHÖNVISNER ISTVÁN ÉS SZOMBATHELY – SÁNTA SÁRA KÖNYVTÁROS
(BDK), DOKTORANDUSZ (ELTE) ELŐADÁSA
Berzsenyi Dániel Könyvtár helytörténeti klub, 2020. szeptember 10.

„**A** könyvek ... *Életünk szerves részei. Könyvek kísérik a műveltség felé vivő úton, könyvek alakítják világnézetünket, erkölcsünket, könyvek formálják kívánságainkat, céljainkat, könyvek segítenek abban, hogy megértsük magunkat másokkal, könyvek vidítanak fel nehéz óráinkban, könyvek tudják megsokszorozni örömeinket, könyvek segítenek a több kenyérhez, a könnyebb élethez. Amit tudunk, annak túlnyomó részét könyvekből tudjuk, még ha ezek egy részét nem magunk olvastuk is el.*”¹

A szombathelyi Berzsenyi Dániel Könyvtár fél év kihagyás után kezdhetette újra a helytörténeti klub könyvtári rendezvényeit, a honlapon² is olvasható küldetésének megfelelően tudást, élményt, találkozást kínálva. Dr. Baráthné Molnár Mónika könyvtárigazgató köszöntőjében összefoglalta a pandémiás időszak történéseit. A járványügyi helyzethez rugalmasan és gyorsan alkalmazkodva, a könyvtári terek zárva tartása mellett is különféle az online térben elérhető tartalmakkal, szabadtéri rendezvényekkel – temetői séták a Szent Márton és a zsidó temetőben,³ Könyvterasz⁴ stb. – igyekeztek a felhasználók érdeklődésének felkelteni. A február 26-ai, a szombathelyi huszárlaktanya történetét bemutató előadást⁵ egy hosszabb bezárás, majd a korlátozott nyitvatartás időszaka követte, végül július 6-tól a járványügyi ajánlásokat betartva és betartatva a korábban megszokott teljes nyitvatartási idővel tudja fogadni olvasóit, látogatóit.

Szentléleky Tihamér régész, a modern Savaria-kutatás megalapozója és elindítója a Vasi Szemle 1958. évi második számában megjelent tanulmányában Savaria történetének kutatásait foglalta össze. Az elismert szakember Schönvisner István várostörténeti monográfiáját, alapvető és pótolhatatlan forrásnak tekinti. „*Sem korának más feldolgozásai, sem a későbbi, Savariával foglalkozó munkák nem múlhattak felül. Hasonló, az adott kor legmagasabb színvonalán készített, átfogó feldolgozás azóta*

1 Vértesy Miklós előszavából. *Csapodi Csaba, Tóth András, Vértesy Miklós: Magyar könyvtártörténet. Bp., 1987. 5. p.*

2 A Berzsenyi Dániel Könyvtár honlapja. <http://www.bdmk.hu/main.php> (Megtekintve: 2020. szeptember 14.)

3 Szent Márton temetői séta és a Séta a szombathelyi zsidó temetőben helytörténeti klub szervezésében megvalósult szabadtéri programokról. http://www.bdmk.hu/BDK_helytorteneti_klub (Megtekintve: 2020. szeptember 14.)

4 Könyvterasz nyílt a Berzsenyi Dániel Könyvtár bejárata előtt. = Szombathelyi Televízió archívuma. 2020. május 26. <https://www.tvszombathely.hu/hirek/konyvterasz-nyilt-a-berzsenyi-daniel-konyvtar-bejarata-elott-20200526> (Megtekintve: 2020. szeptember 14.)

5 Tangl Balázs történész (Smidt Múzeum) A szombathelyi huszárlaktanya története című előadása, amely elhangzott 2020. február 26-án 17 órakor a Berzsenyi Dániel Könyvtár helytörténeti klub rendezvényén. = Hírlével Plusz+ youtube csatornája <https://www.youtube.com/watch?v=sPy76ZtXHDU> (Megtekintve: 2020. szeptember 14.)

*sem jelent meg Szombathely régiségeiről.*⁶ Pár bekezdéssel később még azt is megjegyzi: „*sajnos munkásságát az utódok részéről nem követte az a rendszeres és mélyreható kutatási tevékenység, melyet az anyag megérdemelt volna.*”⁷ Ezért is nagy boldogság, hogy egy olyan rendezvényről tudósíthatunk, amelynek bevezető gondolataiban Rétfalvi Balázs, a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár gyűjteményvezetője örömhírként jelentette be, hogy az eredetileg latin nyelven íródott *Antiquitatum et historiae Sabariensis ...*⁸ című városmonográfia, a kiadásának 230. évfordulója alkalmából magyarul is napvilágot lát. A mintegy 400 oldalnyi szöveg Pető Gábor fordításában, egy kísérőtanulmánnyal és egyéb mellékletekkel kiegészítve a Szülőföld Kiadónál jelenik meg. A közel 3 éves tudományos munka elvégzésére muzeológusokból és történészekből álló szerkesztőbizottságot alakítottak, amelynek tagjai között szerepel előadónk, Sánta Sára könyvtáros (Berzsenyi Dániel Könyvtár) is, akinek doktori témája szorosan kapcsolódik Schönvisner várostörténeti monográfiájához.⁹ Tudományos kutatómunkájának eredményeit összefoglaló előadása két fő téma köré rendeződött. Egyrészt megtudhattuk, hogyan segítette Schönvisner István az Egyetemi Könyvtár munkatársaként Szily János könyvbeszerzéseit, másrészt pedig a városmonográfia megírásának körülményeiről szerezhattunk kimerítő ismereteket.

Szily János Szombathely szellemi és kulturális életének fellendítője¹⁰ híres volt igényességéről és alaposságáról, nem kérdés tehát, hogy olyan személyt szemelt ki a várostörténet megírására, aki arra a leginkább alkalmas volt. Mégis ki volt Schönvisner István? Az előadáson ismertetett részletes, pontos önéletrajzából csupán néhány fontos adatot ragadnék ki. 1786-tól az Egyetemi Könyvtár első őrje volt, majd az érem- és régiségtani tanszék professzorának nevezték ki, 1818-ig a könyvtár igazgatója.¹¹ Régészeti munkássága is kimagasló: feltárta az aquincumi *Thermae Maiores* közfürdő egy részét, majd hihetetlen gyorsasággal publikálta is az ásátás eredményeit, emiatt a pannóniai provinciális kutatás megalapítójaként is tekintünk rá.¹² A Szombathely történetét az ókortól 1791-ig feldolgozó munka 1791-ben jelent meg a püspök költségén. Ezt követően Schönvisner tudományos érdeklődése a numizmatika felé fordult. 1801-ben jelentette meg a napjainkban is alapműnek számító magyar éremtan történetét feldolgozó munkáját.¹³ Az élete végéig könyvtárigazgatóként is tevékenykedő tudós régész 1818. szeptember 26-án hunyt el.¹⁴

A várostörténeti monográfia rendkívül izgalmas keletkezési körülményeit, annak részleteit két, minden tekintetben nagyra becsült személy levelezése őrizte meg az utókor számára. A tudós Schönvisner és Szily, a mecénás püspök mindegy hatvan, latin nyelvű levelén keresztül juthatunk el a készülő mű tervezési szakaszától (1786), egészen Trattner Mátyás nyomdász munkájának teljesítését igazoló nyugtájáig (1791).¹⁵ A főként könyvbeszerzéssel kapcsolatos levelek tanulmányozása során szépen kirajzolódott a várostörténeti monográfia keletkezésének folyamata is. Az 1777. február 17-én meg-

6 *Szentléleky Tihamér*: A Savaria-kutatás története. = Vasi Szemle (továbbiakban: VSZ), 1958. 2. sz. (továbbiakban: Szentléleky, 1958.) 83. p.

7 Szentléleky, 1958. 84. p.

8 *Schönvisner, Stephanus*: *Antiquitatum et historiae Sabariensis ab origine usque ad praesens tempus libri novem*. Pestini, Typis Matthiae Trattner, 1791. [18], 384, [7] p., 21 t.

9 *Sánta Sára*: Az első magyar városmonográfia kiadása Schönvisner István és Szily János levelezésének tükrében. = Magyar Könyvszemle, 2019. 2. sz. 202–218. p.

10 Városfejlesztő munkásságáról részletesen lásd még Szombathely szellemi életének megalapozása. Szily János (1735–1799) Szombathely első püspöke. Szerk. Dobri Mária. Szombathely, 1999. 47–59. p.

11 *Tóth András*: Az Egyetemi Könyvtár története a szerzetesrendek feloszlása korában, 1773–1790. In: *Az Egyetemi Könyvtár Évkönyve*. 3., 1966. Szerk. Mátrai László, Tóth András, Vértessy Miklós. Bp., 1966. 101–146. p.

12 *Sánta Sára*: *The Chronicle of the first planned excavation*. István Schönvisner and De ruderbius. = *Acta classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis*. Tom. 56., 2019. (továbbiakban: Sánta, 2019.) 233–246. p.

13 *Schönvisner, Stephanus*: *Notitia Hungaricae rei numariae ab origine ad praesens tempus*. Budae, Typis Regiae Universitatis, 1801. VIII, 576 p., 20 t.

14 Sánta Sára kutatásai alapján Schönvisner halotti anyakönyvi bejegyzése megtalálható a Várad-Olaszi Római Katolikus Plébánia halotti anyakönyvében. Ennek részletes hivatkozása a megjelenő kötet kísérőtanulmányában megtalálható lesz.

15 A levelezést a Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár kéziratárában őrzik. Sánta Sára a levelezés részleteit a korábban hivatkozott Magyar Könyvszemle 2019. 2. számában megjelent tanulmányában dolgozta fel.

alapított szombathelyi egyházmegye első megyés püspöke beiktatását követően rögtön nekilátott a kulturális intézményrendszer kiépítésének. Nagy hatást gyakoroltak rá a Rómában töltött tanulmányi évei. Az ott megismert római kori emlékek, valamint a barokk építészeti stílus is visszaköszönnek a későbbi építető munkásságában. Nagy szorgalommal gyűjtötte Piranesi vedutáit: az ókori és barokk Róma romjait ábrázoló metszeteit. Könyvtára megalapozásában több könyvügynök is segítségére volt. Sánta Sára kutatásai szerint Budán, az ország egyik kulturális központjában a püspökök minden biznnyal az Egyetemi Könyvtár másodórét, Schönvisner István ajánlották erre a feladatra. Az antik világ iránt erősen érdeklődő Szilyhez valószínűleg eljutott Schönvisner csaknem 1 évvel korábban

megjelent munkájának híre is, amelyben az aquincumi fürdő feltárásának eredményeit foglalta össze.¹⁶ Szily könyvtáralapítási tevékenysége és a várostörténeti monográfia szálai szorosan összefüggnek. A levélváltások tehát nem csak a várostörténeti monográfia, de egyben a székesegyházi könyvtár létrejöttének és gyarapodásának is igen értékes dokumentumai. Szily felismerte Schönvisnerben a potenciális erőt, amelynek segítségével a várostörténeti monográfiával kapcsolatos dédelgett álma is a megvalósulás reális szakaszába léphetett. Arra buzdította a kiváló szakmai érzékkel rendelkező archeológust, hogy a Szombathelyen az építkezések során előkerült római kori emlékek feldolgozásával írja meg a város történetét. Schönvisner 5 éves munkájának krónikájaként is tekintetünk a fennmaradt iratokra, amelyekben a mű kiadásában részt vállaló egyéb szakemberekkel – nyomdász, rézmetszők – kötött megállapodásokat, az első vázlatokat, a nyomdász nyugtáját, valamint a kötet fogadtatásával kapcsolatos visszajelzéseket is.

A felszínen látható, Savaria egykori dicső múltját hirdető romok természetesen meghihlették a várososn átutazó történetírókat és utazókat is – Bonfini, Lazius, Marsigli, Richard Pocock, Bél Mátyás stb. –, de Schönvisner városmonográfiájához egyik sem mérhető. És hogy miben rejlik e mű nagysága, az előadás hátralevő felében kiderült. Először is rendkívül magas színvonalú, átfogó, szigorú forráskritikát alkalmazó munkáról van szó. Az 1790-es években megjelent műnek még a 19. század első

16 Sánta, 2019. 233–246. p.

néhány évtizedében sem akadt párja, sőt, a Szombathelyen megforduló utazók útkönyv gyanánt is forgatták a munkát. Schönvisner kilenc könyvben, összesen 384 oldalon keresztül dokumentálja a város történetét. A Szily Jánosnak írt ajánlás és a rövid bevezető után a szerző a mű több mint felében, öt könyvben ismerteti az ókori Savaria történetét, majd ezt követően a városnak és Pannoniának a római birodalom végétől az államalapítás koráig tartó történetét. Az utolsó három könyv Szent István korától a szombathelyi egyházmegye korai történetéig tartó időszakot foglalja magában. A kötet végén személy- és helynévmutató is található. A munka nagy részét tehát az ókori Savaria alapos ismertetése teszi ki, a középkori és korajúrási részek pedig összegyűjtik a város okleveleit, amelyek teljes terjedelmükben kerültek közzé.¹⁷ Szily és Schönvisner levelezéséből az is kiderült, hogy a püspök mindenben segítette a mű megírását. A közreműködő szakemberek kiválasztásáról is közösen döntöttek. A levelezésből az is kiderül például, hogy Szily leemelte az ókori tárgyi emlékeket és ezek adatait megírta Schönvisnernek, az ókori éremgyűjteményét pedig eredetiben vizsgálhatta meg a tudós, tehát a munka során többször is találkoztak. A püspök nemcsak a mű megírásához adott meg mindent a tudósnak, hanem praktikus kérdések eldöntésében is rendelkezésre állt. A könyv fizikai megjelenésével kapcsolatosan mindössze egy kérése volt Schönvisnerhez, hogy az a gyakori használathoz igazodjék, tehát könnyen forgatható legyen. Sarkalatos pont volt az illusztrációk kérdésének eldöntése is. A mű végén található, a püspöki palotát és környékét ábrázoló metszet arányai és méretei nem tetszettek Szilynek, ám végül mégis ebben a formájában került be a műbe. Sánta Sára a levelezésben számtalan, a város kulturális életével kapcsolatos fontos információra bukkant. Többek között Szombathely nyomdájáról is elsőként innen értesülhetünk. Sajnos, az a levelezésből nem derül ki, hogy kiadás tekintetében végül miért a Trattner nyomda mellett döntöttek. Schönvisner művében több római kori emléket is ismertet és azonosít helyesen, többek között a savariai capitolumi triász. A szoborcsoport részeit ugyan még nem egybe tartozóként ismertette, de mindegyiket fontosnak tartotta ahhoz, hogy bekerüljenek az illusztrációk közé. Emellett közölte például a ma Anubisz-reliefként ismert domborművet, amelyet már akkor Isishez kötött.¹⁸ Az ókori emlékeket leíró fejezet végén esik szó azokról a régészeti leletekről, amelyek a 18. század végére elpusztultak. Külön fejezetet szentel a püspök gyűjteményében található római pénzérmék leírásának.¹⁹ Az ókort ismertető fejezetekhez tartozik a mű illusztrációinak nagy része, a 23 rézmetszetből 20.

Schönvisner István munkája a 18. századi ókorkutatás csúcspontja, amelynek párja évtizedeken át nem akadt. Részletességét, pontosságát és alaposágát évtizedekig nem tudták felülmúlni. Irodalmi forrásokra, valamint az évszázadok során előkerült emlékekre támaszkodva írta meg művének nagy részét, ennek fényében még nagyobbra lehet értékelni teljesítményét.²⁰

Spiegler-Kutasi Nikolett

17 Szombathely első monográfiája. Ford. Tóth Péter. = VSZ, 1988. 4. sz. 592–595. p.

18 A témáról részletesen lásd még *Tóth Henrietta*: Megjegyzések a savariai Iseum domborműveinek kérdéséhez. In: Savaria. A Vas Megyei Múzeumok Értesítője. 29., 2005. Szerk. Vig Károly. Szombathely, 2006. 236. p., *Sosztari Ottó*: A savariai Iseum újraindított kutatásairól. = Ókor, 2003. 4. sz. p. 51–54. p., *Szentlélek Tyházmér*: A szombathelyi Isis-szentély. Bp., 1960. 34. p. (Műemlékeink)

19 *Torbágyi Melinda*: Az első szombathelyi városmonográfia római érmei. = Lapok Szombathely történetéből, 2000. 81. sz. 8 p. (Panniculus Ser. C.; No. 126.)

20 Sánta Sára zárómunkái a Berzsenyi Dániel Könyvtár helytörténeti klubjának 2020. szeptember 10-én tartott rendezvényén.